

His Majesty the King's Teachership and Virtuous Great Kingship: An Analysis of the Virtue Underlying the Royal Patronage

Nonglak Wiratchai
Suwimon Wongwanich
Pruet Siribanpitak
Piengjai Sukaroch

ABSTRACT

To commemorate the most auspicious occasion of His Majesty King Bhumibol Adulyadej's sixtieth Anniversary of His Majesty's Accession to the Throne, with deeply grateful to His Majesty's hard-working, the researchers, on behalf of the Faculty of Education, Chulalongkorn University, sought for the royal approval to study and analyze the virtue underlying His Majesty's Royal Patronage in order to honour His Majesty's teachership and virtuous kingship. First, a documentary research was done to construct the conceptual framework. 'The Precious Diamond of Virtuous Kingship and Teachership' consisted of nine brilliant and sparkling facets of the valuable, integrated teachership and virtuous kingship virtue. Next, a retrospective study and analysis of the four Royal Developmental Projects and five Royal Educational Projects were accomplished. The analysis results reflected His Majesty's hard working on the innovative development education and national development, and revealed a unique, multidisciplinary, theory-based and comprehensive approach in every Royal Projects to improve the quality of life for the people and to make progress and development truly sustainable. Finally, the virtue underlying His Majesty's patronage in every Royal Projects was analyzed. The results confirmed that His Majesty the King, being the Model of Thai Teacher and the Virtuous King, deserved as the holder of 'The Precious Diamond of Virtuous Kingship and Teachership'.

ความเป็นครูและธรรมิกมหาราช ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ*

นงลักษณ์ วิรัชชัย
สุวิมล ว่องวานิช
พททธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์
เพ็ญใจ สุขโรจน์

บทคัดย่อ

เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในมงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ด้วยความตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ผู้วิจัยในนามคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตศึกษาและวิเคราะห์คุณธรรมความเป็นครูและธรรมิกมหาราช อันเป็นคุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การวิจัยขั้นตอนแรกเป็นการวิจัยเอกสารเพื่อสร้างกรอบความคิด ผลการวิจัยได้กรอบการวิจัยในรูปของ “เพชรคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครู” ซึ่งประกอบด้วยเหลี่ยมเพชรเกสรสี่รุ่งเป็นประกายเจิดจรัสรวมเก้าเหลี่ยม จากการบูรณาการคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครูอันล้ำค่า การวิจัยขั้นตอนต่อไปเป็นการวิจัยและการวิเคราะห์ย้อนหลังเพื่อศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริรวม 4 โครงการ และโครงการคัดสรรทางการศึกษารวม 5 โครงการ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงการทรงงานอย่างหนักในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านนวัตกรรมการศึกษาเพื่อการพัฒนา และด้านการพัฒนาประเทศ และแสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษ และลักษณะพหุวิทยาการ ที่อิงหลักทฤษฎีของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน อันจะส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าและการพัฒนาอย่างยั่งยืน การวิจัยขั้นตอนสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจทุกโครงการ ผลการวิจัยยืนยันว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงเป็นต้นแบบของครูและธรรมิกมหาราช ทรงเป็นผู้ก่อปรด้วยเพชรคุณธรรมความเป็นครูและธรรมิกมหาราชอย่างแท้จริง

* งานวิจัยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย ในโครงการประชุมวิชาการภายใต้หัวข้อ ‘ได้ร่มพระบารมีพระบรมธรรมิกมหาราช’ วันศุกร์ที่ 16 มิถุนายน ถึงวันศุกร์ที่ 29 กันยายน 2549 จัดโดย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมาและความสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองสิริราชสมบัติยาวนานที่สุดพระองค์หนึ่งของโลก ในวโรกาศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ในปีพุทธศักราช 2549 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและคณะ/สถาบันจึงร่วมกันจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองมงคลวโรกาศ กิจกรรมสำคัญประการหนึ่งคือ การจัดประชุมวิชาการภายใต้หัวข้อ ‘ได้ร่วมพระบารมีพระบรมธรรมิกมหาราชฯ’ โดยกำหนดจัดกิจกรรมการประชุมวิชาการทุกวันศุกร์ เวลา 9.00–12.00 น. ตั้งแต่วันศุกร์ที่ 16 มิถุนายน ถึงวันศุกร์ที่ 29 กันยายน 2549 รวม 15 ครั้ง จำนวน 28 หัวข้อ งานวิจัยเอกสารเรื่อง ‘ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชฯในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ’ เป็นผลงานวิจัยในนามคณะครุศาสตร์ที่นำเสนอในการประชุมวิชาการ ครั้งที่ 4 วันศุกร์ที่ 7 กรกฎาคม 2549

ด้วยตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่มากมายอย่างต่อเนื่อง ยากที่จะพรรณนาได้หมด ตลอดช่วงระยะเวลาการครองราชย์ที่ยาวนานครบ 60 ปี ในปีนี้ ด้วยทรงมุ่งหวังให้อาณาประชาราษฎร์มีความผาสุกร่มเย็น และให้ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง ยั่งยืนและพอเพียง พระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่ามีหลากหลาย เปรียบได้ดังเพชรน้ำหนึ่ง เป็นประกายทอรั้งรัศมีแพรวพราวจากหลากหลายเหลี่ยมของเพชรมณีเลิศล้ำค่า ผู้วิจัยในนามคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขอน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมความเป็นครูและธรรมิกมหาราชฯ คุณธรรมอันเปรียบประดุจเพชรเลิศล้ำค่าที่อยู่เบื้องหลังพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ อันเปรียบได้ด้วยประกายแห่งเพชรคุณธรรมความเป็นครูและธรรมิกมหาราชฯ อันเจิดจรัสจากทุกมุมมอง เพื่อจัดทำเป็นรายงานเฉลิมพระเกียรติ และเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับครูในการปฏิบัติตนตามรอยพระยุคลบาทในด้านคุณธรรมความเป็นครู

วัตถุประสงค์ และวิธีการศึกษาวิจัย

บทความนี้เป็นผลงานวิจัยเอกสาร มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อศึกษาพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงบำเพ็ญตลอดช่วงระยะเวลา 60 ปี ของการครองสิริราชสมบัติ และวิเคราะห์คุณธรรมความเป็นครูและธรรมิกมหาราชฯ อันเป็นคุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อยืนยันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นทั้งครูและทรงเป็นธรรมิกมหาราชฯโดยพระราชสมภพ ทรงมีพรสวรรค์และคุณธรรมของความเป็นครูที่ก่อปรด้วยคุณธรรมทั้งในฐานะต้นแบบของครู ในฐานะผู้เรียน และในฐานะนักการศึกษาและนักพัฒนา อันนับเป็นบุญคุณอย่างยิ่งของคนไทยทั้งชาติ

◆ **ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว:** ◆
การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ

ในการวิจัยเอกสารครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับความเป็นครูในชั้นต้น แต่โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงกอบปรีย์ด้วยคุณธรรมความเป็นครูและความเป็นธรรมิกมหาราชา ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบได้ก็แต่มหาบุรุษ ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความเป็นครูและความเป็นธรรมิกมหาราชา คือ พระพุทธเจ้าของเราเท่านั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเอกสารเกี่ยวกับคุณธรรมความเป็นครู และความเป็นธรรมิกมหาราชาในพระพุทธเจ้า เป็นเอกสารหลัก และศึกษาเอกสารอื่นเป็นเอกสารรอง จากนั้นจึงนำเสนอกรอบความคิดสำหรับการวิจัย และใช้กรอบความคิดนั้นเป็นแนวทางในการวิเคราะห์พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นลำดับต่อไป การเสนอผลการวิจัยเอกสารในบทความวิจัยฉบับนี้ จึงแยกนำเสนอเป็นสามตอน ตอนแรก เสนอสาระเกี่ยวกับคำว่า “ครู” และ “ความเป็นครู” ตอนที่สอง เสนอความเกี่ยวข้องของระหว่างความเป็นครูกับความเป็นธรรมิกมหาราชา เพื่อให้ได้กรอบแนวคิด สำหรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตอนที่สาม นำเสนอผลการศึกษาพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมุ่งวิเคราะห์ความเป็นครูและความเป็นธรรมิกมหาราชา คุณธรรมที่อยู่เบื้องหลังพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

1. สาระเกี่ยวกับ ‘ครู’ และ ‘ความเป็นครู’

คำว่า ‘ครู’ หมายถึง ผู้ทรงคุณทรงความรู้ ผู้สั่งสอนถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์ มีนัยแสดงถึงความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ บทบาทสำคัญของครู คือ การสั่งสอนศิษย์ หน้าที่ของครู คือ การสั่งสอน ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมทุกรูปแบบที่ครูใช้เพื่อทำให้ศิษย์ได้รับความรู้ และมีคุณธรรม ศิษย์เกิดการเรียนรู้ มีทักษะความสามารถ และมีความประพฤติอันดีงามทั้งกาย วาจา และใจตามที่ครูกำหนดไว้ พฤติกรรมการสั่งสอน หมายรวมถึง การบอกเล่าอธิบายขยายความถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์ การแนะนำแสดงให้ศิษย์ได้เห็นเป็นตัวอย่าง การชี้แนะทำให้ศิษย์มีความคิดเห็นคล้ายตาม การเพียรฝึกอบรมให้ศิษย์ฝึกฝนทำจนเกิดความชำนาญ การเพียรอบรมว่ากล่าวตักเตือนลงโทษให้รู้ดีชั่วและประพฤติปฏิบัติจนซึมซาบเป็นนิสัย รวมทั้งการไล่ความรู้หรือการสอบทานความรู้

ความเป็นครู เป็นทั้งคุณธรรมที่มีมาโดยกำเนิดเป็นพรสวรรค์อันทรงคุณค่า และเป็นทั้งคุณธรรมที่สามารถปลูกฝังขัดเกลาให้เกิดขึ้นได้ สัตว์ชาติญาณความเป็นครูแม้จะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่มิได้เกิดขึ้นเท่าเทียมกันทุกคน คนบางกลุ่มเป็นครูโดยกำเนิด เป็นครูที่เก่งและมีความเป็นครูอย่างสมบูรณ์ คนบางกลุ่มต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดู ได้ศึกษาเล่าเรียน จึงพัฒนาความเป็นครูได้ สำหรับต้นแบบความเป็นครูโดยกำเนิด ของครูที่ดี คือ ความเป็นครูในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้เป็นบรมครูนั้น อาจศึกษาได้จากเอกสารพุทธประวัติหลายฉบับ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะจงเลือกศึกษาจากหนังสือ พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ โดย ท่านพุทธทาสภิกขุ (2546) อันเป็นผลงาน

ที่มีคุณค่าจากการศึกษาและคัดสรรสาระจากบาลีพระไตรปิฎก รวบรวมมาเฉพาะตอนที่เป็นพระประวัติ ตรัสเล่าอันมีน้ำหนักยิ่งกว่าบาลีธรรมดาทั่วไป ผู้วิจัยสรุปสาระเกี่ยวกับความเป็นครูในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ 9 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง ทรงเรียนรู้สิ่งที่จะสอน และวิธีการสอนด้วยพระองค์เอง ประการที่สอง ทรงมีความเพียรในการเรียนรู้ ประการที่สาม ทรงแนะนำให้สาวกทดสอบความเป็นสัมมาสัมพุทธะของพระองค์ ประการที่สี่ ทรงเป็นแบบอย่าง เป็นต้นแบบของครู เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ และมีจรรยาความเป็นครูเป็นวัตรปฏิบัติตามที่ทรงสั่งสอน ประการที่ห้า ทรงเรียกร้องให้กระทำต่อพระองค์อย่างมิตร คือ ฟังด้วยดี เงี่ยหูฟัง ตั้งจิตกำหนดเพื่อรู้ทั่วถึง และไม่แก้งทำผิดจากคำสอนของพระองค์ ประการที่หก ทรงกำหนดเป้าหมายการสอน ประการที่เจ็ด ทรงสอนเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นหนึ่งเดียว และรู้แจ้ง ประการที่แปด ทรงวางหลักเกณฑ์และวิธีการสอน และประการที่เก้า ทรงสอนภิกษุ ซึ่งเป็นผู้ที่ทรงอนุญาตให้ไปสอนผู้อื่น เพื่อประโยชน์ในการประกาศพระธรรมจรรยาโดยกว้าง และทรงสั่งให้สาวกยึดพระธรรมวินัยเป็นองค์ศาสดาเมื่อพระพุทธรองค์ทรงปรินิพพาน

นอกจากคุณธรรมความเป็นครูในพระพุทธรเจ้าทั้ง 9 ประการ ยังมีคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นครูอีก 3 หมวด ซึ่ง พระพรหมคุณาภรณ์ (2548) สุนน อมรวิวัฒน์ (2547) รวบรวมไว้ดังนี้ **หมวดธรรมของครูในฐานะผู้สอน** 4 หมวด ประกอบด้วย กัลยาณมิตรธรรม 7 ธรรมเทศกธรรม 5 สีลาการสอน 4 และการทำหน้าที่ของครูต่อศิษย์ 5 **หมวดธรรมของครูในฐานะผู้เรียน** 5 หมวด ประกอบด้วย อิทธิบาท 4 จักรธรรม 4 ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ 2 การศึกษาให้เป็นพหูสูต 5 และการทำหน้าที่ของศิษย์ต่อครู 5 **หมวดธรรมของครูในฐานะผู้พัฒนา** 5 หมวด ประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 สาราณียธรรม 6 และอปริหานิยธรรม 7

เมื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบและสังเคราะห์สาระจากคุณธรรมความเป็นครูในพระพุทธรเจ้า กับคุณธรรมความเป็นครูจากเอกสารที่เกี่ยวข้องอีก 3 หมวดธรรม พบว่าสามารถจัดกลุ่มแยกได้เป็น 3 ด้าน คือ 1) **คุณธรรมด้านคุณสมบัติของครู** ได้แก่ *คุณธรรมในฐานะครูผู้สอน* ประกอบด้วย ความมีเมตตากรุณาต่อผู้เรียน ความใส่ใจและเห็นประโยชน์ของผู้เรียน ความหนักแน่นมีหลักการ และความเป็นต้นแบบหรือเป็นแบบอย่างที่ดี *คุณธรรมของครูในฐานะผู้เรียน* ประกอบด้วย การมีความเพียรในการเรียนรู้ทั้งสาระทฤษฎีและวิธีสอน การฝึกฝนและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จนมีความรู้จริงในสิ่งที่จะสอน มีคุณสมบัติด้านความรู้จริงที่สามารถทดสอบได้ *คุณธรรมของครูในฐานะผู้พัฒนา* ประกอบด้วย การมีพรหมวิหาร มีความพร้อมในการสังเคราะห์ด้วยสิ่งของ ด้วยวาจา ด้วยกำลัง ด้วยสามัคคี มีความพร้อมร่วมประชุม รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น เอาใจใส่ช่วยเหลือพัฒนาคน และสังคม 2) **คุณธรรมด้านความสามารถในการสอน** ประกอบด้วย การรู้และกำหนดเป้าหมายในการสอน การวิเคราะห์และรู้จักผู้เรียน การคัดสรรสิ่งที่เป็นประโยชน์มาสอนให้เหมาะกับผู้เรียน

♦ **ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว:** ♦
การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องต้นหลังพระราชกรณียกิจ

การสอนอย่างมีสมาธิ มีความอดทนในการสอน การสอนให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสอนเป็นลำดับขั้นตอน โดยใช้วิธีสอนที่หลากหลาย สามารถสอนสิ่งที่ยากให้เข้าใจได้ มีการประเมินการสอน และสามารถสอนครูให้รู้แจ้งจนสามารถไปสอนผู้อื่นได้ และ 3) **คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ครู** ประกอบด้วย การทำหน้าที่ในการสอนศิษย์ให้เป็นคนดี ให้รู้แจ้ง โดยไม่ปิดบัง ยกย่องความดีของศิษย์ให้ปรากฏ และสร้างเครื่องคุ้มภัยให้ศิษย์ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมความเป็นครูจากแหล่งที่มาของคุณธรรม 4 หมวด

คุณสมบัติของคุณครู				
ปิโย - น่ารัก มีพรหมวิหาร ใส่ใจผู้เรียนและประโยชน์สุขของผู้เรียน	✓	✓		
ครู - นำเคารพ หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ เป็นที่พึ่งได้		✓	✓	
เรียนรู้ด้วยตนเอง, รู้สิ่งที่สอน, วิธีสอน อาศัยความรู้เดิมแก้ไขสร้างความรู้ใหม่ได้ โยนิโสมนสิการ	✓	✓	✓	
ภาวนีโย - นำเจริญใจ มีความรู้จริง ผักผ่อนปรับปรุง ตนเอง เรียนรู้อยู่เสมอ นำยกย่อง		✓		
มีความพอใจที่จะเรียน มีความเพียรในการเรียนรู้ เอาใจใส่ในการเรียน ใช้ปัญญาในการเรียน	✓	✓	✓	
เลือกสถานที่เรียนเหมาะสม เสนวนาคหาผู้ทรงความรู้ผู้ถือคุณการแสวงหาความรู้ มีกัลยาณมิตร			✓	✓
มีความรู้จริง ครอบงำคุณแห่งพหูสูต สามารถทดสอบความรู้ได้	✓			
ประพฤติตนเป็นตัวอย่าง/แบบอย่าง ทำอย่างทีสอน สอนอย่างที่ทำ ดำรงตนมั่นอยู่ในธรรม	✓	✓	✓	
รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น หมั่นประชุมปรึกษา พร้อมเพรียงในการประชุม				✓
เอาใจใส่ช่วยเหลือสงเคราะห์กิจของส่วนรวม ร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมแก้ปัญหา พัฒนาคณะและสังคม				✓
ความสามารถในการสอน				
รู้ และกำหนดเป้าหมายการสอน	✓			
รู้จักผู้เรียน วิเคราะห์แยกประเภทผู้เรียนและจัดการสอนให้เหมาะสม	✓			
สอนให้ผู้เรียนรู้แจ้งด้วยตนเอง	✓			
อนุหยต - ความตั้งใจสอนด้วยความปรารถนาดี มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน			✓	
อนามิสันดร - ความไม่มีจิตเพ่งอามิส คือ การสอนโดยไม่มุ่งที่ลาภ อามิส สิ้นจ้าง			✓	
มีสมาธิในการสอน	✓			
คัดสรรสิ่งที่จะสอน สอนแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์	✓	✓		
ใน จุฎฐาเน นิโยชเย - ไม่ชักนำในอฐาน เรื่องเหลวไหล สอนแต่สิ่งดี	✓	✓		
มีวิธีการสอนเป็นขั้นตอน ใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย	✓			
อนุบุพพิกา - การสอนให้ขั้นตอนถูกต้องตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์			✓	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

สันทลสนา (ซีให้ชัด) สมาทปนา (ชวนให้ปฏิบัติ) สมุดเตชนา(เร้าให้กล้า) สัมปหังสา (ปลุกให้วารีง)	✓	✓		
ปรียายทลสาวี - การจับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล		✓		
วตดา - รู้จักพูดให้ได้ผล รู้วิธีชี้แจงให้เข้าใจ คอยแนะนำว่ากล่าวตักเตือน		✓		
วจนกขโม - อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถาม และคำวิจารณ์		✓		
คมกัรณจ กถ กตดา - แดงเรื่องลึกล้ำได้ สอนศิษย์ให้รู้เรื่องที่ลึกซึ้งได้		✓		
อนูปหัจจ - การวางจิตตรงไม่กระทบผู้อื่น คือ สอนตามหลัก/เนื้อหา ไม่ยกตน ไม่ข่มเสียดสีผู้อื่น		✓		
มีการประเมินผลการเรียนการสอน	✓			
การทำหน้าที่ของครู				
แนะนำฝึกอบรมให้ศิษย์เป็นคนดี,สอนให้ศิษย์เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง,สอนศิลปวิทยาให้โดยสิ้นเชิง	✓	✓		
ส่งเสริมยกย่องความดีงามของศิษย์ให้ปรากฏ สร้างเครื่องค้ำภักย์ให้ศิษย์ ให้ใช้วิชาชีพ มีชีวิตดีงาม	✓	✓		
ฟังเข้าหาครูอาจารย์ขอรับคำสอน คำแนะนำ ฟังเรียนด้วยความเคารพ ถือเป็นกิจสำคัญ			✓	✓
ฟังฟังครูอาจารย์ด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา ฟังเคารพ ประนียบัตบารุงรักษาครูอาจารย์			✓	✓

- หมายเหตุ**
- 1 = คุณธรรมความเป็นครูในพระพุทธเจ้า
 - 2 = หมวดธรรมของครูในฐานะผู้สอน (กัลยาณมิตรธรรม, ธรรมเทศกธรรม, ลีลาการสอน, หน้าที่ต่อศิษย์)
 - 3 = หมวดธรรมของครูในฐานะผู้เรียน (อิทธิบาท, จักรวรรม, ปัจจัยแห่งสัมมาทิษฐิ, พหูสูต, หน้าที่ต่อครู)
 - 4 = หมวดธรรมของครูในฐานะผู้พัฒนา (พรหมวิหาร, สังคหวัตถุ, นาถกรณธรรม, สาราณียธรรม, อปริหานิยธรรม)

2. ความเป็นครูกับความเป็นธรรมิกมหาราชา

พระพุทธเจ้าของเรานั้น นอกจากจะทรงเป็นครูเหนือครู ยังทรงเป็นธรรมิกมหาราชา (มหาราชาผู้ทรงธรรม) อีกสถานหนึ่งด้วย โดยที่คุณธรรมความเป็นครูมีส่วนเกี่ยวข้องกับคุณธรรมของธรรมิกมหาราชา ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างความเป็นครูกับความเป็นธรรมิกมหาราชา โดยเริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมของธรรมิกมหาราชา ก่อน จากนั้นจึงศึกษาวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างคุณธรรมความเป็นครู กับคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชา

2.1 ธรรมิกมหาราชา และคุณธรรมของธรรมิกมหาราชา

พุทธทาสภิกขุ (2546) ได้ยกย่องสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นธรรมิกมหาราชา ไม่มีราชาอื่นยิ่งไปกว่าพระองค์ ทรงเป็นราชาผู้ทรงธรรม ทรงเป็นผู้หมั่นจักรให้เป็นไปโดยธรรม ธรรมของพระองค์เป็นธรรมอันประเสริฐ เพราะในหมู่พระเจ้าจักรพรรดิราชาผู้ทรงเป็นธรรมิกมหาราชาทั้งหลาย มีเพียงธรรมะของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่จะเป็พระราชทำให้แก่หมู่พระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงเป็นธรรมิกมหาราชาอยู่แล้ว พระพรหมคุณาภรณ์ (2548) ทองต๋อ กัลยัณเฒ ญชฌยา (2545) และ สุชาติ เฒือกสกนธ์ (2542) ให้อรรถาธิบายว่า ธรรมิกมหาราชา หรือ พระราชาผู้ทรงธรรม หมายถึงผู้ประกอบในธรรมของผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ซึ่งมีทั้งหมดรวม 4 หมวด คือ ทศพิศราชธรรม หรือ ราชธรรม 10 จักรวรรดิวัตรธรรม 5 ราชสังคหธรรม 4 และความปราศจากอคติ 4

เมื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบและสังเคราะห์สาระ จากคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชาทั้ง 4 หมวด ผู้วิจัยพบว่าสามารถนำมาจัดกลุ่มแยกได้เป็น 3 ด้าน คือ **1) คุณธรรมด้านคุณสมบัตินของธรรมิกมหาราชา** ประกอบด้วย คุณสมบัตินของผู้ตั้งตนอยู่ในศีลในธรรม มีความสุจริต มีความประพฤติดีงาม เป็นแบบอย่างเป็ตัวอย่างให้กับคนทั่วไป เป็นที่เคารพนับถือ เป็นผู้ไม่มัวเมาในกิเลส มีความเป็นอยู่เรียบง่าย มุ่งเพียรทำกิจหน้าที่ เป็นผู้ทรงความอ่อนโยน มีอัธยาศัยดี ไม่เย่อหยิ่ง ไม่กระด้างถือตัว เป็นผู้อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย ลำบากตรากตรำ และเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรทางปัญญา มุ่งแสวงหาความรู้ สร้างและสังสมปัญญาและความดีงามยิ่งขึ้นไป **2) คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชา** ประกอบด้วย การมีความเคารพในธรรม นิยมในธรรม และเชิดชูธรรม มีความประพฤติถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม การปฏิบัติภารกิจน้อยใหญ่โดยสุจริต ซื่อตรง จริงใจ การเอาใจใส่อำนวยความสะดวก อนุเคราะห์ สงเคราะห์ ประชากราชฎาให้เป็นสุข การบำเพ็ญกิจอันเป็นหน้าที่ให้บริบูรณ์โดยเสียสละประโยชน์ส่วนตน การไม่หลงอำนาจ ไม่เบียดเบียนลงโทษอาณาประชาราษฎร์ ในกรณีมีผู้กระทำความผิด พึงบำราบผู้กระทำความผิดโดยธรรม เป็นผู้ยึดถือหลักเหตุผล วิวินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตสุขุมเป็นนิตย มีความฉลาด สามารถบำรุงธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้สมบูรณ์ บำรุงข้าราชการ สงเคราะห์ ยกย่อง ส่งเสริมคนดีมีความสามารถ และส่งเสริมอาชีพ การสร้างตนของอาณาประชาราษฎร์ ไม่ให้ฐานะของประชาชนเหลื่อมล้ำมากเกินไป และรู้วิธีพูดจาทักทาย ปราศรัย แนะนำ เตือนสติ เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาราษฎร์ และ **3) คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชา** ประกอบด้วย การทำหน้าที่ในการคุ้มครองอาณาประชาราษฎร์ทุกหมู่เหล่าในแผ่นดินโดยธรรม และการทำหน้าที่ในการจัดการป้องกันแก้ไข วางระบบป้องกันมิให้การกระทำอันไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง และความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อน เกิดมีขึ้นในบ้านเมือง ดังสาระสรุปในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นธรรมิกมหาราชาจากแหล่งที่มาของคุณธรรม 4 หมวด

คุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชา	แหล่งที่มา			
	1	2	3	4
คุณสมบัติของคุณธรรมิกมหาราชา				
ศีล-รักษาความสุจริต ประพฤติดีงาม เป็นแบบอย่าง เป็นที่เคารพนับถือ	✓			
ตบะ-พ้นมัวเมาด้วยเผลากิเลส ไม่มัวเมาในกิเลส มีความเป็นอยู่เรียบง่าย มุ่งเพียรทำกิจหน้าที่	✓			
มัททวะ-ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน มีอภัยภัย ไม่เย่อหยิ่ง กระด้าง ถือตัว	✓			
ขันติ-ข้านะเชื่องด้วยขันติ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ตรากตรำ	✓			
บริบูรณ์-ไม่ขาดการสอบถามปรึกษา ไม่ประมาท แสวงหาปัญญาและความดีงามยิ่งขึ้นไป	✓			
ความสามารถในการปกครองของคุณธรรมิกมหาราชา				
อวิโรธนะ-มีปฏิบัติคลาดจากธรรม ธรรมาธิปไตย-ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพ นิยม ประพฤติธรรม	✓	✓		
อาชชวะ-ปฏิบัติภาวะโดยซื่อตรง ปฏิบัติภารกิจน้อยใหญ่โดยสุจริต ซื่อตรง จริงใจ	✓			
ทาน-ให้ปันช่วยประชา ธนานุประทาน-ปันทรัพย์แก่ผู้ยากไร้ มิให้มีคนยากจนขัดสนในแผ่นดิน	✓			
บริจาคะ-บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ เสียสละประโยชน์ตนเพื่อบำเพ็ญกิจอันเป็นหน้าที่ให้บริบูรณ์	✓			
อวิหิงสา-มือหิงสานำร่มเย็น ไม่หลงอำนาจ ไม่เบียดเบียนลงโทษอาณาประชาราษฎร์	✓			
ฟังบารบผู้กระทำผิดโดยธรรม ไม่บารบด้วยฉันทาคติ				✓
ฟังบารบผู้กระทำผิดโดยธรรม ไม่บารบด้วยโทสาคติ				✓
ฟังบารบผู้กระทำผิดโดยธรรม ไม่บารบด้วยโมหาคติ				✓
ฟังบารบผู้กระทำผิดโดยธรรม ไม่บารบด้วยภยาคติ				✓
อภิกโรธะ-ถือเหตุผลไม่โกรธา วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตสุขุมเป็นนิตย์	✓			
สัสสมะระ-ฉลาดบำรุงธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้สมบูรณ์				✓
ปฐิสเมระ-ฉลาดบำรุงข้าราชการ สงเคราะห์ ยกย่อง ส่งเสริมคนดีมีความสามารถ				✓
สัมมาปาสะ-ผูกประสานปวงประชา ส่งเสริมอาชีพ การสร้างตน ไม่ให้ฐานะเหลื่อมล้ำมากเกินไป				✓
วาชไปยะ-มีวาทะดูตดีมีใจ รู้จักพูดทักทาย ปราศรัย แนะนำ เตือนสติ เสริมสร้างสามัคคี				✓
การทำหน้าที่ของคุณธรรมิกมหาราชา				
ธรรมิกรักษา-ให้ความคุ้มครองโดยธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน		✓		
มา อธรรมการ-ห้ามกั้นการอาธรรม ป้องกันแก้ไข วางระบบป้องกันการกระทำอันไม่เป็นธรรม		✓		

หมายเหตุ 1 = ทศพิธราชธรรม, 2 = จักรวรรดิวัตรธรรม, 3 = ราชสังสคหะธรรม, 4= การละเว้นอบายมุข

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นครูกับความเป็นธรรมิกมหาราช

ผลการศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมความเป็นครูและคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราช พบว่ามีความสอดคล้องสัมพันธ์สูงมาก ผู้วิจัยนำคุณธรรมความเป็นครูรวม 3 ด้าน (ด้านคุณสมบัติของครู ด้านความสามารถในการสอน และด้านการทำหน้าที่ของครู) และคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชรวม 3 ด้าน (ด้านคุณสมบัติของธรรมิกมหาราช ด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราช และด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราช) มาวิเคราะห์เทียบเคียงให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยง ระหว่างคุณธรรมความเป็นครูและคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราช โดยใช้การบูรณาการในรูปเมทริกซ์ ในที่นี้ผู้วิจัยกำหนดให้คุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชเป็นคุณธรรมด้านสดมภ์ (column) และกำหนดให้คุณธรรมความเป็นครูเป็นคุณธรรมด้านแถว (rows) ดังสัญลักษณ์คุณธรรมแต่ละสดมภ์แต่ละแถวดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 สัญลักษณ์แทนคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครูแต่ละด้าน

สดมภ์ 1	ธ1	คุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชด้านคุณสมบัติของธรรมิกมหาราช
สดมภ์ 2	ธ2	คุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราช
สดมภ์ 3	ธ3	คุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราช
แถว 1	ค1	คุณธรรมความเป็นครูด้านคุณสมบัติของครู
แถว 2	ค2	คุณธรรมความเป็นครูด้านความสามารถในการสอน
แถว 3	ค3	คุณธรรมความเป็นครูด้านการทำหน้าที่ของครู

ผลการบูรณาการคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและคุณธรรมความเป็นครู ได้เป็นเมทริกซ์ความสัมพันธ์ขนาด 3x3 (3x3 matrix) ประกอบด้วยเซลล์ภายในเมทริกซ์รวม 9 เซลล์ ดังตารางที่ 4 แต่ละเซลล์เป็นคุณธรรมที่ได้จากการบูรณาการคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครู รวม 9 คุณธรรม โดยที่แต่ละคุณธรรมมีความเป็นธรรมิกมหาราชเป็นคุณธรรมหลัก แต่ใช้สัญลักษณ์คุณธรรมด้านแถวเป็นตัวนำสัญลักษณ์คุณธรรมด้านสดมภ์ตามหลักการเขียนเมทริกซ์ ดังสัญลักษณ์ต่อไปนี้

- ค1,ธ1 = คุณธรรมด้านคุณสมบัติของธรรมิกมหาราชผู้ก่อปรด้วยคุณสมบัติของครู
 ค2,ธ1 = คุณธรรมด้านคุณสมบัติของธรรมิกมหาราชผู้มีความสามารถในการสอน
 ค3,ธ1 = คุณธรรมด้านคุณสมบัติของธรรมิกมหาราชผู้ทำหน้าที่ของครู

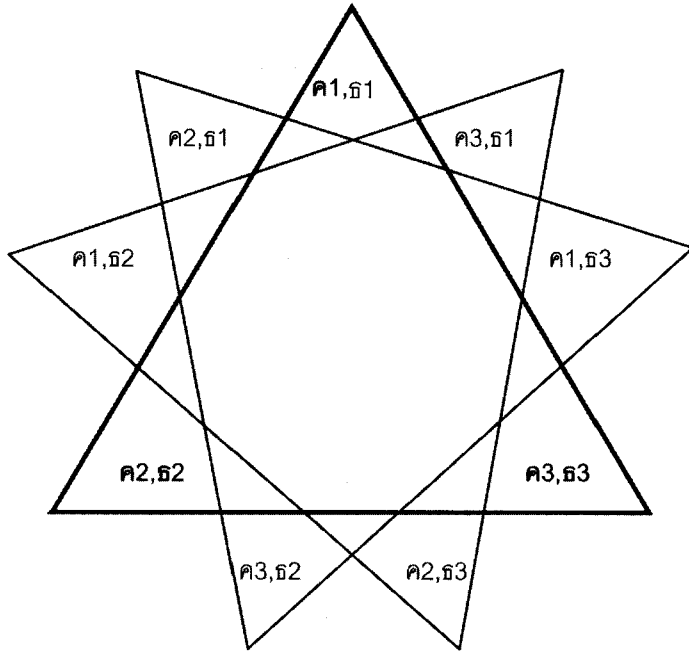
- ค1,ธ2 = คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชารู้จักคุณสมบัตินของคุณ
- ค2,ธ2** = คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชารู้จักความสามารถในการสอน
- ค3,ธ2 = คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชารู้จักหน้าที่ของคุณ
- ค1,ธ3 = คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชารู้จักคุณสมบัตินของคุณ
- ค2,ธ3 = คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชารู้จักความสามารถในการสอน
- ค3,ธ3** = คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชารู้จักหน้าที่ของคุณ

คุณธรรมทั้ง 9 คุณธรรมนั้น เปรียบได้ประดุจเหลี่ยมเพชร (facet) รวมเข้าเหลี่ยม อันเป็นเหลี่ยมเกสรสี่รุ่งเป็นประกายเจิดจรัสแห่งเพชรคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครู อันล้ำค่า โดยมีคุณธรรมที่โดดเด่นเหนือคุณธรรมอื่นรวม 3 คุณธรรม คือ คุณธรรมด้านคุณสมบัตินของธรรมิกมหาราชารู้จักคุณสมบัตินของคุณ (**ค1,ธ1**) คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชารู้จักความสามารถในการสอน (**ค2,ธ2**) และคุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชารู้จักหน้าที่ของคุณ (**ค3,ธ3**) เป็นเหลี่ยมเพชรรัตนที่โดดเด่นงดงามยิ่งกว่าเหลี่ยมมุมอื่นใด มีความสมบูรณ์เป็นเพชรน้ำหนึ่ง ดังภาพที่ 2

ตารางที่ 4 เมทริกซ์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและคุณธรรมความเป็นครู

คุณธรรมความเป็นครู (ค)	คุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราช (ธ)		
	ธ1 = คุณสมบัตินของธรรมิกมหาราช	ธ2 = ความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราช	ธ3 = การทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราช
ค1 = คุณสมบัตินของคุณ	ค1,ธ1=คุณธรรมด้านคุณสมบัตินของธรรมิกมหาราชารู้จักคุณสมบัตินของคุณ	ค1,ธ2=คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชารู้จักคุณสมบัตินของคุณ	ค1,ธ3=คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชารู้จักคุณสมบัตินของคุณ
ค2 = ความสามารถในการสอนของคุณ	ค2,ธ1=คุณธรรมด้านคุณสมบัตินของธรรมิกมหาราชู้มีความสามารถในการสอน	ค2,ธ2=คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชู้มีความสามารถในการสอน	ค2,ธ3=คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชู้มีความสามารถในการสอน
ค3 = การทำหน้าที่ของคุณ	ค3,ธ1=คุณธรรมด้านคุณสมบัตินของธรรมิกมหาราชู้ทำหน้าที่ของคุณ	ค3,ธ2=คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชู้ทำหน้าที่ของคุณ	ค3,ธ3=คุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชู้ทำหน้าที่ของคุณ

◆ **ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว:** ◆
การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ

ภาพที่ 2 เพชรคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชาและความเป็นครู

3. ผลการวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ

การศึกษาวิเคราะห์ ตามกรอบแนวคิดเพชรคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชาและความเป็นครู รวม 9 ด้าน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิเคราะห์ตามหลักการวิจัยซึ่ง Kirk (1995) เรียกว่าการวิจัยแบบย้อนหลังหรือแบบย้อนประสบการณ์ (retrospective study or ex post facto study) โดยนำพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ที่ปรากฏแต่ละโครงการมาวิเคราะห์ให้ได้ลักษณะพิเศษเฉพาะโครงการ ซึ่งแตกต่างจากลักษณะของโครงการโดยทั่วไป จากนั้นผู้วิจัยประมวลลักษณะพิเศษอันเป็นลักษณะร่วมของโครงการที่เป็นพระราชกรณียกิจซึ่งสะท้อนถึงแนวพระราชดำริ พระราชศรัทธา และพระราชธรรมในพระองค์ อันเป็นเหตุปัจจัยทำให้พระราชทานโครงการมีลักษณะพิเศษเช่นนั้น รวมทั้งนำเสนอแนวพระราชดำริ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ประกอบการวิเคราะห์ตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ แยกเสนอ 2 ตอน การเสนอสาระในบทความนี้เป็นการนำเสนอเฉพาะประเด็นสรุปดังนี้

3.1 ผลการวิเคราะห์พระราชกรณียกิจในภาพรวม

พระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนที่นอกเหนือจากการบริหารราชการแผ่นดิน ประกอบด้วยโครงการสำคัญ 4 โครงการ คือ โครงการอันเนื่องมาจาก

พระ ราชดำริ โครงการตามพระราชประสงค์ โครงการหลวง และ โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ (ทองต๋อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา, 2545; สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2546) ผลการวิเคราะห์พระราชกรณียกิจภาพรวมทั้งสิ้นโครงการ พบว่า ทุกโครงการมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากลักษณะโครงการพัฒนาทั่วไปทั้งของไทยและต่างประเทศรวม 6 ประการ คือ *ประการที่หนึ่ง* โครงการมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน และเป็นจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการ พัฒนาคน และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคน อันเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อส่วนรวม *ประการที่สอง* โครงการใช้หลักการพัฒนาเหมาะสม ได้แก่ หลักการแก้ปัญหาที่ต้นตอ หลักการให้ความรู้ที่ถูกต้อง ให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง หลักการพัฒนาแบบเป็นขั้นตอนค่อย เป็นค่อยไป หลักความประหยัด หลักการอนุรักษ์ทรัพยากร หลักการพัฒนาที่สอดคล้องสัมพันธ์กับ สภาพของประเทศและของประชาชน *ประการที่สาม* โครงการได้รับการศึกษาทดลองตรวจสอบว่า ได้ผลอย่างแน่นอน *ประการที่สี่* โครงการใช้ยุทธวิธีที่เหมาะสมในการปฏิบัติจริง คือ ยุทธวิธีการ พัฒนาแบบพึ่งตนเองโดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา มิใช่รอรับ ความช่วยเหลืออย่างเดียวและยุทธวิธีการสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง *ประการที่ห้า* การทำงานด้วยความมุ่งมั่นด้วยความจริงใจ และ *ประการที่หก* การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ติดตามความ ก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหา พัฒนาปรับปรุง และ ขยายผลการดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไปเป็นผลให้โครงการทุกโครงการมีการพัฒนาก้าวหน้าด้วยดี

ผลการวิเคราะห์ที่มาของลักษณะพิเศษในพระราชกรณียกิจทั้งหมดที่กล่าวมานี้ พบว่า ลักษณะดังกล่าวมีที่มาจากพระราชปณิธานและพระราชดำริโดยสรุป คือ การมุ่งพัฒนา ประชากรราษฎรทุกหมู่เหล่าให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสมเน้นความสำคัญ ของการให้ความรู้แก่ประชาชน และการสนับสนุนด้วยเทคนิควิชาการสมัยใหม่เพื่อแก้ไขปัญหา ให้ ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองพึ่งตนเองต่อไปได้ พระราชปณิธานและพระราชดำรินั้น ล้วน แล้วแต่มีที่มาจากคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น กล่าวคือ พระองค์ท่านก่อปรด้วยคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชทั้ง 3 ด้าน *คุณธรรมด้านคุณสมบัติของ ธรรมิกมหาราช (ธ1)* ประกอบด้วย ความเป็นราชาผู้ทรงอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย ทรงพระ อุตสาหะวิริยะ และมีความเพียรในการที่จะช่วยบรรเทาทุกข์บำรุงสุขความเป็นอยู่ของประชากรราษฎร ทรงมีความเพียรที่จะศึกษาวิเคราะห์ให้รู้ถึงสาเหตุ ต้นตอของปัญหาที่แท้จริง ทรงมุ่งมั่นทดลอง พิสูจน์วิธีการให้ได้ผล ให้รู้อย่างถูกต้องถี่ถ้วน ก่อนที่จะพระราชทานโครงการไปใช้ปฏิบัติ *คุณธรรม ด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราช (ธ2)* ประกอบด้วย การบำเพ็ญพระราช กรณียกิจน้อยใหญ่โดยสุจริต จริงใจ แน่วแน่มั่นคง การเอาพระทัยใส่อาทร อำนวย สงเคราะห์ให้

◆ *ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ◆*
การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ

อาณาประชาราษฎร์มีความสุข ขจัดปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน ทรงพระปรีชาสามารถบำรุง รัษฎานหาร ส่งเสริมการเกษตรให้สมบูรณ์ ทรงทำนุบำรุงข้าราชการ สงเคราะห์ ยกย่อง ส่งเสริมคนดี มีความสามารถ ทรงชักชวนให้มาร่วมกันพัฒนาคนและสังคม ทรงส่งเสริมอาชีพและการสร้างตน ของประชาราษฎร์ผ่านโครงการน้อยใหญ่ และทรงมีพระบรมราโชวาทแนะนำ เตือนสติ อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ และคุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราช (๕๓) ประกอบด้วย การบำเพ็ญ พระราชกรณียกิจในการวางระบบและการจัดการป้องกันแก้ไขความทุกข์ยากเดือดร้อน การดูแล คุ้มครองประชาราษฎร์ทุกหมู่เหล่าโดยธรรม

กล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงเป็นธรรมิกมหาราช ผู้กอปรด้วยคุณ ธรรมของธรรมิกมหาราช แต่ในความเป็นธรรมิกมหาราชนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง กอปรด้วยคุณธรรมความเป็นครูด้วย ทั้งคุณธรรมด้านคุณสมบัติของครู (ค๑) คุณธรรมด้านความ สามารถในการสอน (ค๒) และคุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของครู (ค๓) เพราะพระองค์ท่านทรง เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาคเพื่อจักได้ทราบถึงสภาพปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน และต้นตอปัญหาที่แท้จริง ทรงมีพระอุตสาหะวิริยะศึกษาทดลองหาวิธีแก้ปัญหา จนได้วิธีที่พิสูจน์ แล้วว่าได้ผลจริง จึงพระราชทานโครงการพัฒนาแก้ปัญหา ทรงชี้แนะ แนะนำตามบทบาทของครู ทั้งครูในฐานะผู้สอน ครูในฐานะผู้เรียน และครูในฐานะผู้พัฒนาด้วย ดังผลการวิเคราะห์พระราช กรณียกิจเฉพาะด้านการศึกษาต่อไปนี้

3.2 ผลการวิเคราะห์พระราชกรณียกิจคัดสรรเฉพาะด้านการศึกษา

ผลการวิเคราะห์พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คัดสรรเฉพาะส่วน ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในตอนนี้ได้พระราชกรณียกิจที่มีลักษณะพิเศษและเป็นที่ยุ้จักกันดี รวม 5 โครงการ แยกเป็นโครงการด้านการศึกษาในระบบและนอกระบบ 3 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการจัด ตั้งสถานศึกษา 2) โครงการทุนการศึกษา 3) โครงการพระดาบส และโครงการด้านการศึกษาตาม อัยยาศัยรวม 2 โครงการ คือ 1) โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน และ 2) โครงการศูนย์ ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ผลการวิเคราะห์พบว่า **โครงการจัดตั้งสถานศึกษา** มีลักษณะพิเศษ 7 ประการ คือ *ประการที่ 1* การเห็นความสำคัญของการศึกษา *ประการที่สอง* จุด มุ่งหมายและกลุ่มเป้าหมายในการจัดตั้งสถานศึกษาชัดเจน *ประการที่สาม* การจัดการศึกษาแบบ สามัญแก่พระราชวงศ์ *ประการที่สี่* การสละพระราชทรัพย์เพื่อสงเคราะห์ทางการศึกษาแทนการ สงเคราะห์แบบอื่น *ประการที่ห้า* การสอน การชี้แนะ ให้ประชาชนร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา *ประการที่หก* การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล และแก้ไขป้องกันมิให้เกิดปัญหาความเดือดร้อน *ประการที่เจ็ด* การมีความเพียรพยายามในการตั้งสถานศึกษา **โครงการทุนการศึกษา** มีลักษณะพิเศษ 6 ประการ คือ *ประการที่หนึ่ง* ผู้สมควรรับพระราชทานทุนต้องเป็นผู้มีความสามารถดีเด่นและมีคุณธรรม *ประการ*

ที่สอง การเน้นความสำคัญในการศึกษาสาขาวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา **ประการที่สาม** การเน้นความสำคัญเรื่องการนำความรู้กลับมาสอน **ประการที่สี่** การไม่มีข้อผูกมัดให้ขาดเงินทุน และการให้ทุนค้นคว้าต่อเนื่อง **ประการที่ห้า** การเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานพระบรมราโชวาท **โครงการพระดาบส** มีลักษณะผิดแผกแตกต่างจากการจัดการศึกษานอกระบบของภาครัฐและภาคเอกชน ตรงที่โครงการพระดาบสเป็นการจัดการศึกษานอกระบบ ซึ่งเน้นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงระหว่างครูกับศิษย์ หรือ ความผูกพันระหว่างพระดาบสผู้เป็นอาจารย์กับลูกศิษย์พระดาบส อาจารย์พระดาบสล้วนเป็นอาสาสมัครผู้คงแก่เรียนในวิชาการ มีกุศลเจตนาที่จะโดยเสด็จพระราชกุศลด้วยการถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ และฝีมือของตนให้บุคคลากรรุ่นใหม่รับช่วงไปอย่างต่อเนื่องเป็น วิद्याทาน โดยไม่หวังผลตอบแทน ลูกศิษย์พระดาบสมีหน้าที่สำคัญ คือ พยายามรับความรู้ที่พระดาบส ถ่ายทอดให้ได้มากที่สุด และมีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดอาคารที่พักของพระดาบส อาคารเรียน อาคารที่พักของตนเอง รวมทั้งการเฝ้าดูแลทุกข์สุขของพระดาบสทั้งในยามปกติ และยามเจ็บป่วย และมีหน้าที่ ประพฤติตนเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย มีสัมมาคารวะ มีคุณธรรม มีศีลธรรมจรรยา การประสิทธิ์ประสาทวิชาของพระดาบสนอกจากจะถ่ายทอดความรู้แล้วยังเป็นไปเพื่อฝึกฝนให้ลูกศิษย์พระดาบสมีศรัทธา มีความเพียร มีความอดทน มีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจัง และมีความกตัญญู **โครงการสาธารณุกรมไทยสำหรับเยาวชน** มีลักษณะพิเศษที่ผิดแผกแตกต่างจากสาธารณุกรมทั่วไป คือ วัตถุประสงค์ของโครงการที่มีความเฉพาะเจาะจง ที่จะช่วยจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อแก้ปัญหาในยามที่บ้านเมืองขาดแคลนครูและสถานศึกษา การเอื้ออำนวยให้เกิดความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยการใช้สาธารณุกรมเป็นเครื่องมือให้บิดามารดาผู้ปกครองสอนลูกหลาน ให้พี่สอนน้อง และให้บิดามารดาผู้ปกครอง และผู้เป็นพี่ที่เป็นผู้สอนเกิดการเรียนรู้จากการทำหน้าที่เป็นผู้สอนด้วย **ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ** มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) นำเสนอผลการศึกษาวิจัยทดลองในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เป็นการสาธิตแบบเบ็ดเสร็จ ให้เกษตรกรได้เห็นได้เรียนรู้ทุกด้านของชีวิต การบูรณาการกำลังคนเจ้าหน้าที่จากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันศึกษาวิจัยทดลอง เพื่อหาแนวทางการพัฒนาที่เป็นวิธีการง่าย ๆ ประหยัด และเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพสังคม ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงเป็นคุณอนันต์ต่อเกษตรกร เพราะทำให้ได้แนวทางการพัฒนาที่มีประสิทธิผลและประหยัดสามารถเข้าถึง ศึกษา เรียนรู้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตได้ทุกอย่างโดยสะดวก

ผลการวิเคราะห์ที่มาของลักษณะพิเศษในพระราชกรณียกิจ ที่คัดสรรมาเฉพาะด้านการศึกษารวม 5 โครงการ โดยใช้กรอบเพชรคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครู พบว่าลักษณะพิเศษล้วนแต่มีที่มาจากพระมหากรุณาธิคุณในการพัฒนาคน และความเป็นอยู่ของคน

◆ *ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว:* ◆
การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ

โดยใช้การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเครื่องมือ ประกอบกับพระวิจยารณญาณด้านคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชาที่สำคัญทั้ง 3 ด้าน คือ คุณธรรมด้านคุณสมบัติของธรรมิกมหาราชา (ธ1) คุณธรรมด้านความสามารถในการปกครองของธรรมิกมหาราชา (ธ2) และคุณธรรมด้านการทำหน้าที่ของธรรมิกมหาราชา (ธ3) ในการสังเคราะห์พระราชกรณียกิจด้านการจัดการศึกษาในรูปโครงการทั้ง 5 โครงการ ซึ่งมีลักษณะพิเศษต่างจากโครงการการศึกษาทั่วไปเพราะมีที่มาจากคุณธรรมความเป็นครูทั้งสามด้านในพระองค์ท่าน คือด้านคุณสมบัตินี้ของครู (ค1) ด้านความสามารถในการสอนของครู (ค2) และการทำหน้าที่ของครู (ค3) โดยแท้ เนื่องเพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณสมบัตินี้ของครู ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยความสามารถด้านการสอน และผู้บริบูรณ์ด้วยหน้าที่ของครู จึงไม่เพียงแต่ทรงเห็นความสำคัญของครูในการพัฒนาคนเท่านั้น แต่ทรงเห็นความสำคัญของการที่ผู้เป็นครูผู้สอนต้องเป็นผู้เรียนรู้ให้มีความรู้จริง จึงพระราชทานพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายร่วมกันศึกษาวิจัยทดลองให้รู้จริง ทรงเห็นความสำคัญของสิ่งที่จะสอน ซึ่งต้องผ่านการศึกษาค้นคว้าทดลองให้ได้ความรู้ที่พิสูจน์ได้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการเกษตรรวมทั้งทฤษฎีใหม่ของพระองค์ ทรงเห็นความสำคัญของการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับเกษตรกร โดยการใช้ระบบการสาธิตในลักษณะ พิพิธภัณฑธรรมชาติที่มีชีวิต เป็นการสาธิตแบบเบ็ดเสร็จ ให้เห็นทุกด้านของชีวิต และทรงเข้าถึงหลักจิตวิทยาการศึกษาในการจัดบรรยากาศของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้ผู้เข้าชมการสาธิตหรือผู้เข้าไปศึกษามีความสะดวกในการเรียนรู้วิทยาการแผนใหม่ เรียนรู้วิธีการใช้ทรัพยากรที่ถูกต้อง ประหยัด และยั่งยืน สามารถเข้าศึกษาหาความรู้ ขอรับความรู้ในเรื่องที่สนใจได้ทุกเรื่อง

คุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชาผู้มีความเป็นครู ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังสะท้อนให้เห็นจากพระมหากษัตริย์คุณใน 5 ด้าน **ด้านแรก** คือ การพระราชทานพระราชดำริที่มีคุณค่าและแสดงถึงพระวิสัยทัศน์ที่ทันสมัยในการพระราชทานคำแนะนำ คำสั่งสอน ให้แก่พสกนิกร **ด้านที่สอง** คือ พระวิริยะอุตสาหะในการตรวจสอบพิสูจน์ว่าการพัฒนาตามพระราชดำรินั้นเป็นผลสำเร็จ โดยทรงศึกษาทดลองเป็นขั้นเป็นตอนอย่างละเอียด สรุปได้ดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินถึงพื้นที่ หรือก่อนจะเข้าไปศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง 2) การหาข้อมูลในพื้นที่เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลล่าสุด โดยทรงสอบถามประชาชน ทรงสำรวจพื้นที่ และทรงสอบถามเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เมื่อทรงศึกษาข้อมูลโดยถี่ถ้วนแล้ว ก็จะทรงปรึกษากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ถึงความเหมาะสม ความเป็นไปได้อีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งทรงคำนวณและวิเคราะห์ทันทีด้วยว่าเมื่อดำเนินการแล้วจะได้รับประโยชน์อย่างไร กับใคร และคุ้มค่ากับการลงทุนเพียงใด อย่างไร แล้วจึงพระราชทานพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาในชั้นรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไป 3) เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องได้รับพระราชทานพระราชดำริแล้ว ก็จะไป

ศึกษาข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อประกอบการจัดทำโครงการให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ โดยพิจารณาวิเคราะห์ที่ถ่วงถ่วงตามหลักวิชาการก่อน เมื่อมีความเป็นไปได้ และมีประโยชน์ คุ่มค่าและเห็นสมควรทำ จึงจัดทำโครงการเพื่อขออนุมัติ 4) การดำเนินงานตามโครงการ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นหน่วยประสานแผนต่าง ๆ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการสนับสนุน สอดคล้องกัน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพมีประสิทธิผล และ 5) การติดตามผลการดำเนินงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระวิริยะอุตสาหะ เสด็จพระราชดำเนินกลับไปยังโครงการนั้น ๆ ด้วยทุกครั้ง เพื่อทอดพระเนตรความก้าวหน้าและติดตามผลงานต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในกรณีที่เกิดมี ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ก็ทรงชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี **ด้านที่สาม** คือ พระปรีชาในการพิจารณากรอบด้าน และพระปัญญาในการบูรณาการโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการ เป็นผลให้โครงการพระราชทานทุกโครงการ เป็นโครงการที่มีความสมบูรณ์โดยรวม และมีลักษณะบูรณาการทั้งในด้านเป้าหมายที่หลากหลายของโครงการ ด้านการร่วมมือกันทำงานของเจ้าหน้าที่หลายฝ่าย และด้านการประสานประโยชน์ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย **ด้านที่สี่** คือ การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกสาระวิชาการที่จะพระราชทาน และเลือกวิธีการสอนที่มีความเหมาะสมกับผู้รับ และเหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม **ด้านที่ห้า** คือ การที่ทรงวางพระองค์เช่นครูผู้ยิ่งใหญ่ด้วยความเป็นครู อย่างเสมอต้นเสมอปลาย เป็นต้นแบบให้นักศึกษาครู ครูประจำการ ได้ศึกษาและปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาท ทั้งในฐานะครูผู้เรียน ในฐานะครูผู้สอน และในฐานะครูผู้พัฒนา

ในบรรดารัตนชาติทั้งหลายในโลก เพชรนับเป็นรัตนชาติที่งดงามและมากด้วยคุณค่าฉันใด ในบรรดาผู้นำผู้เป็นประมุขของประเทศทั้งหลายในโลก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงเป็นพระประมุขที่ทรงคุณธรรมและยิ่งด้วยพระปรีชาสามารถฉันนั้น ตลอดช่วงเวลา 60 ปี ที่ทรงครองสิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนชาวไทยอย่างต่อเนื่องยากที่จะพรรณนาได้หมด พระมหากษัตริย์คุณเปรียบได้ดังประกายรั้งรั้งมีแพรวพราวแห่งเพชรน้ำหนึ่ง เพชรมณีเลิศล้ำค่าแห่งความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครู อันบูรณาการได้เป็นเพชรเก้าเหลี่ยม เกสรแห่งคุณธรรมความเป็นธรรมิกมหาราชและความเป็นครู รวม 9 ด้าน

ด้วยสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณหาที่สุดมิได้ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ธรรมิกมหาราชผู้ทรงคุณธรรมความเป็นครู และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านการศึกษา อันเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาคนและความเป็นอยู่ของประชาราษฎร์ ด้วยพระวิสัยทัศน์ที่ทันสมัยกว้างไกล ด้วยพระปรีชาสามารถ ยังผลให้พลกนิกรชาวไทยอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้ร่มพระบารมีพระบรมธรรมิกมหา

◆ *ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ♦*
การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ

ราชา ผู้วิจัยในนามของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต กราบอัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย พระบารมีในบูรพกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหลายในสากลโลก โปรดประทานพรให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญ และ ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

เอกสารอ้างอิง

- แก้วขวัญ วัชโรทัย. (2546). สถาบันพระมหากษัตริย์ บทความในโอกาสฉลองปีข้าวสากล ในหนังสือ TNCEL *บันทึก เครือพืชปลูกพื้นเมืองไทย 3* (กรกฎาคม-กันยายน): ค้นคืนจาก <http://www.nitipat.net/royal/thairice.htm>.
- เครือข่ายกาญจนาภิเษก. (2542). *พระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช: พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา*. ค้นคืนจาก <http://kanchanapisek.or.th/activites/index.th.html>.
- เครือข่ายกาญจนาภิเษก. (2542). *มูลนิธิอานันทมหิดล: หลักเกณฑ์ในการพระราชทานทุน*. ค้นคืนจาก <http://kanchanapisek.or.th/kp11/standard/index.th.html>.
- โครงการหลวง...หนึ่งในพระราชดำริ. (2548). *ผู้จัดการ Metro Life*. 2(96: 3-9 ธันวาคม 2548): 9-10.
- ทศนา แชมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา. (2545). *เย็นศิระเพราะพระบริบาล*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ฐากร โกมารกุล ณ นคร. (2548). *ริมเขื่อนคลองท่าด่าน นิทานสายน้ำ นิยามของความหวัง. อนุสาร อสท นิตยสารเพื่อการท่องเที่ยว และอนุรักษ์ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม*. 46(5): 38-49.
- 'ในหลวง' ความทรงจำสุดประทับใจ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล. (2548). *มติชนรายวัน* (4 ธันวาคม 2548): 11.
- เปีย. (2548). *พระบารมีแผ่ไพศาล. สกุลไทยรายสัปดาห์*. 2668 (52: 6 ธันวาคม 2548): 53-55.
- พจนานุกรมฉบับมติชน. (2547). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปี 2542. (2546). กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *ทำวัตรเช้า-เย็น แปล และ ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรม เพื่อชีวิตที่งดงาม*. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณแม่สาส์ สีสสุวรรณ จ.ภ., ป.ม. ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพมหานคร. 20 พฤศจิกายน 2548.

- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *พุทธประวัติจากพระโอษฐ์: พุทธทาสภิกขุ แปลและรวบรวมจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- มัญญ มุทร์ประดิษฐ์. (2542). *จิตวิทยาตามแนวพระราชดำริ*. เอกสารการประชุมวิชาการเนื่องในวาระครบ 3 ปี แห่งการสถาปนา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 7 กรกฎาคม 2542.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. (2548). *มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร: 113 ปี ย้อนอดีต...สู่...อนาคต*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย.
- มูลนิธิพระดาบส. (2548). *ความเป็นมาของโครงการพระดาบส แนวคิดในการดำเนินงาน และผลการดำเนินงาน*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระดาบส. ค้นคืนจาก <http://www.dabos.or.th/Lfront2.html>.
- วิชาการ.คอม เพื่อการศึกษาของไทย. (2548). *ทุนอานันทมหิดล*. ค้นคืนจาก <http://vcharkarn.com/include/vcafe/>.
- ศูนย์ศึกษากาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2542). *ศูนย์ศึกษากาพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ* ค้นคืนจาก <http://www.doae.go.th/project%20of%20king/project3.htm>.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2548). *วันเทคโนโลยีของไทย*. ค้นคืนจาก <http://www.most.go.th/techthai2005/p51.asp>.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2542). *พิธีพระราชทานปริญญาบัตรครั้งที่ 19 ผู้สำเร็จการศึกษาพ.ศ. 2540-2541*. 16 มกราคม 2542 ณ หอประชุมแห่งชาติสิริกิติ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2546). *รายงานการประเมินตนเอง (Self Assessment Report: SAR) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2548). *การเดินทางรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจนและทุจริต (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนอริยมรรค และบริษัทอมรินทร์ บুক เซ็นเตอร์ จำกัด.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2547). *การพัฒนาการเรียนรู้อตามแนวพุทธศาสตร์: ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*. ฉบับพิมพ์ ครั้งที่ 3 เนื่องในวาระอายุ 72 ปี ของพันเอก (พิเศษ) สมาน และศาสตราจารย์สุนน อมรวิวัฒน์. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุชาติ เผือกสกนธ์. (2548). *ทรงเป็นครูช่างของแผ่นดิน*. บทความในเว็บ โครงการพระดาบส. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระดาบส. ค้นคืนจาก <http://www.dabos.or.th/total1.htm>.

◆ *ความเป็นครูและธรรมิกมหาราชในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ* ◆

- สุชาติ ฝือกสกนธ์. (2548). *ความเป็นพหูสูตในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. บทความในเว็บ โครงการพระดาบส. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระดาบส. ค้นคืนจาก <http://www.dabos.or.th/total1.htm>.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2548). พระมหากษัตริย์ผู้ไม่เคยละทิ้งประชาชน. *ไทยรัฐ*. (5 ธันวาคม 2548): 24.
- สวนจิตฯ ต้นแบบแห่งความพอเพียง. (2548). *ผู้จัดการ Metro Life*. 2(96: 3-9 ธันวาคม 2548): 2-8.
- สำนักงานประสานงานมูลนิธิอานันทมหิดล (2542). *มูลนิธิอานันทมหิดล*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการองค์มนตรี ศาลาลูกขุน ในพระบรมมหาราชวัง.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2546). ความเป็นมาของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. *งานสนองพระราชดำริ*. ค้นคืนจาก <http://www.rdpb.go.th/home/detailH.asp?langTH&file=implement &subject = background1>.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2546). หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. *งานสนองพระราชดำริ*. ค้นคืนจาก <http://www.rdpb.go.th/home/detailH.asp?lang-TH&file=implement&subject=principle1>.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2546). *ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับน้ำเพื่อการเกษตรตามแนวพระราชดำริ*. ค้นคืนจาก <http://www.rdpb.go.th/home>
- สำนักงานประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กองทัพอากาศที่ 2 (สปร.ทภ.2) ค่ายสุรนารี อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา (2548). *โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม*. ค้นคืนจาก http://www.civilarmy2.net/rdpca2_web/His_KingProject.htm
- สำนักงานเลขาธิการ ก.พ. (2542). *โครงการเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทด้านสุขภาพการพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). รายงานพิเศษ - จอมปราชญ์ ครูของแผ่นดิน. *วารสารการศึกษาไทย ฉบับวันเฉลิมพระชนมพรรษา*. 2(15): 14-19.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). *รายงานการติดตามและประเมินผลด้านโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ภาพรวมปีงบประมาณ 2546*. กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์.

◆ นงลักษณ์ วิรัชชัย, สุวิมล ว่องวานิช, พงุทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์ และ เพียงใจ สุขโรจน์ ◆

อาริยา สีนธู. (2548). กิ่งศตวรรษมูลนิธิอานันทมหิดล: พระบรมราชานุสรณ์ที่เป็นนิธิแห่งปัญญา.
สกุลไทยรายสัปดาห์. 2667(52: 29 พฤศจิกายน): 6-7, 33.

Kirk, R.E. (1995). *Experimental Design: procedures for the Behavioral Sciences. (Third Edition)*. Pacific Groves: Brooks/Cole Publishing Company.

Webster's Ninth New Collegiate Dictionary. (1991). Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster, Inc.

